

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-73-68-75>
УДК 37.015.31:378.011.3-051

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

© Харківська А. І.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Інформація про автора

Харківська Арина Ігорівна: ORCID: 0000-0003-3411-2847; kharkivska21@gmail.com; доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті висвітлена проблема розвитку творчого потенціалу дітей під час професійної підготовки майбутніх педагогів. Важливим етапом розвитку творчого потенціалу особистості дитини є якісна професійна підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти, які в майбутньому забезпечать вчасне виявлення та успішний розвиток творчого потенціалу дітей. Визначено поняття «потенціал» як сукупність прихованих здібностей, можливостей, які при нагоді можуть бути задіяні для реалізації конкретної діяльності. З'ясовано, що людський потенціал найчастіше проявляється у творчій діяльності та передбачає розкриття творчого потенціалу особистості. Автором здійснено аналіз науково-педагогічної літератури щодо визначення таких понять як «творчість», «здібності», «здатки», «творчий потенціал». Найбільш ґрунтовні трактування, що відповідають темі та меті дослідження, висвітлені в статті. Творчість автор визначає як процес, що передбачає реалізацію здібностей, зокрема творчих, для вирішення завдань та передбачає практичне застосування здобутих знань для створення нових об'єктів культури. Здатки, як природні ресурси людини, є передумовами формування та розвитку здібностей, які протягом життя вдосконалюються. Автор визначив, що творчий потенціал – це сукупність здібностей, умінь та навичок, а також особистісних якостей, що в процесі творчої діяльності сприяють самоствердженню, самореалізації та саморозвитку особистості. З'ясовано, що творчий потенціал дітей розвивається насамперед під час здобуття освіти, тому особливої уваги потребує професійна підготовка майбутніх педагогів. Автором сформовано та висвітлено етапи професійної підготовки майбутніх педагогів для розвитку творчих здібностей дітей, серед яких виявлення творчих здібностей, сам процес розвитку творчих здібностей, контроль за індивідуальним розвитком творчого потенціалу дитини та проходження педагогічної практики. Акцентовано увагу на необхідності опанування майбутніми педагогами різних способів розвитку творчого потенціалу дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами: проблемно-пошукові та дослідницькі завдання, участь у конкурсах та змаганнях, індивідуальні творчі роботи тощо. Розвиток творчого потенціалу дитини у системі професійної підготовки майбутніх педагогів – цілеспрямований освітній процес, який спрямований на опанування професійних та спеціальних знань та навичок, спеціальних методик та технологій, які є необхідними для майбутньої діяльності щодо виявлення та розвитку творчого потенціалу дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: потенціал, здібності, творчість, творчий потенціал, майбутній педагог, професійна підготовка, дитина з особливими освітніми потребами.

A. Kharkivska "Development of the creative potential of children in the system of vocational training of future teachers"

The article highlights the problem of developing the creative potential of children during the training of future teachers. An important stage in the development of the creative potential of the child's personality is the quality of vocational training of future teachers in higher education institutions, which in the future will ensure the timely detection and successful development of children's creative potential. The concept of "potential" is defined as a set of hidden abilities, opportunities that can be used for the implementation of specific activities. It was found that human potential is most often manifested in creative activities and involves the disclosure of the creative potential of the individual. The author analyzes the scientific and pedagogical literature on the definition of such concepts as "creativity", "abilities", "talents", and "creative potential". The most thorough interpretations that correspond to the topic and purpose of the study are highlighted in the article. Creativity is defined by the author as a process that involves the realization of abilities, including creative abilities, to solve problems and involves the practical application of acquired

knowledge to create new cultural objects. Endowments, as natural human resources, are prerequisites for the formation and development of abilities that improve throughout life. The author defined that creative potential is a set of skills and abilities, as well as personal qualities that in the process of creative activity contribute to self-affirmation, self-realization and self-development of the individual. It was found that the creative potential of children develops primarily during education, so special attention needs to be paid to the training of future teachers. The author formed and highlighted the stages of vocational training of future teachers for the development of children's creative abilities, including the identification of creative abilities, the process of developing creative abilities, and control over individual development of creative potential and pedagogical practice. Emphasis is placed on the need for future teachers to master different ways of developing the creative potential of children, including children with special educational needs: problem-solving and research tasks, participation in competitions and contests, individual creative work etc. Development of children's creative potential in the system of vocational training of future teachers is a purposeful educational process aimed at mastering professional and special knowledge and skills, special methods and technologies necessary for future activities to identify and develop creative potential of children, including children with special educational needs.

Keywords: potential, abilities, creativity, creative potential, future teacher, vocational training, child with special educational needs.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Переосмислення ролі людини в розвитку суспільства сприяє реформуванню різних сфер життя людини, зокрема освіти, яка є найважливішим етапом становлення свідомої особистості. Система освіти забезпечує не тільки опанування теоретичних знань, практичних умінь, а й всебічний розвиток та навичок самоствердження, що в єдності сприяють формуванню гармонійно сформованої особистості дитини. На формування особистості дитини впливає багато чинників, серед яких виділяють внутрішні (спадковість, фізичні особливості, характер та темперамент) та зовнішні (виховання, культура, соціальне середовище). Вагоме значення на формування особистості має також саморозвиток, самокритика та самовдосконалення.

У процесі саморозвитку та самовдосконалення відбувається усвідомлення себе як неповторної особистості, що має індивідуальні задатки, які потрібно розвивати. Саме під час здобуття освіти дитина збагачує свій життєвий досвід новими знаннями про світ та розвиває різні уміння, які сприяють творчому застосуванню набутих знань та навичок у конкретних видах діяльності.

Парадигма гуманістично-орієнтованої освіти передбачає дотримання особистісно-орієнтованого принципу освітнього процесу, ключова ідея якого розвиток творчого потенціалу особистості. Професійна діяльність педагогів спрямована на виявлення та розвиток творчого потенціалу своїх вихованців. Від рівня професійної майстерності педагога залежить рівень

розвитку творчого потенціалу дітей. Важливим етапом розвитку творчого потенціалу особистості дитини є якісна професійна підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення творчого потенціалу особистості відбувається безперервно, адже це забезпечує розуміння можливостей людини виконувати певну діяльність на високому рівні. Проте найбільше наукових досліджень здійснено щодо розвитку здібностей, творчих здібностей, формування та розвиток креативності та творчого потенціалу особистості взагалі. Розвитку творчого потенціалу дітей приділено недостатньо уваги, адже дитина має свої вікові, анатомо-фізіологічні особливості, які необхідно враховувати.

Так, Г. Піхтовніков [14] у дисертаційному дослідженні вивчав особливості розвитку творчого потенціалу молодих фахівців. Проте робота науковця спрямована саме на фахівців, які вже розпочали професійну діяльність на підприємстві.

І. Мартинюк [10] у власному науковому дослідженні вивчала взаємозв'язок творчого потенціалу та самореалізації особистості. Колектив дослідників М. Ярославцева, Т. Март'янова, К. Сердюк та К. Тарасова [19] досліджували питання розвитку творчого потенціалу дитини у контексті взаємодії сім'ї дитини та закладу дошкільної освіти.

В. Луніна [9] присвятила свою наукову роботу вивченню розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної

освіти. Л. Ліхницька досліджувала творчість вчителя як визначення рівня його винахідливості та новаторства [8].

С. Хмельковська [17] вивчала процес формування творчого потенціалу майбутніх педагогів іноземних мов у процесі фахової підготовки. В. Черноус [18] присвятив наукову роботу вивченню проблеми реалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів початкової освіти в процесі професійної підготовки. Зміст їх робіт акцентовано на формуванні творчого потенціалу саме майбутніх педагогів, а не на розвитку творчого потенціалу дітей в майбутній їх професійній діяльності.

Спираючись на вищезазначені дослідження, можна дійти висновку, що питання розвитку творчого потенціалу дітей у системі професійної підготовки майбутніх педагогів, які зможуть реалізовувати розвиток творчого потенціалу дітей у майбутній педагогічній діяльності, малодосліджене.

Тому, **метою статті** є висвітлити особливості розвитку творчого потенціалу дитини, зокрема дитини з особливими освітніми потребами, у системі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Виклад основного дослідження. Творча особистість стала об'єктом гуманістичної системи освіти. Розвиток творчих здібностей є важливою умовою реалізації творчого підходу до вирішення поставлених завдань перед особистістю. Зазначене питання є пріоритетним в освітньому процесі, адже розвиток творчого потенціалу дітей залежить насамперед від учасників освітнього процесу, а найбільші від педагогів. Перш ніж звернутися до творчого потенціалу дитини, дослідимо такі поняття як «потенціал», «творчий потенціал», «творчий потенціал особистості».

Термін «потенціал» спершу почався вживатися у фізико-математичній галузі як енергетичний заряд для реалізації дій у межах електричного поля. Оскільки науковці почали адаптувати сутність поняття «потенціал» до інших галузей, виникли різноманітні тлумачення, а саме поняття стало загальноживаним.

Так у словниках можемо зустріти такі визначення: «приховані якості та здібності, які можуть бути вдосконалені та зумовити в майбутньому успіх або корисність» (за «Оксфордським словником») [20, с. 377]; «можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані для вирішення якого-

небудь завдання, досягнення певної мети» (за «Енциклопедичним словником з державного управління») [5, с. 550]; «сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері... Приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» (за «Великим тлумачним словником сучасної української мови») [3, с. 1087].

Отже, потенціал передбачає сукупність прихованих здібностей, можливостей, які при нагоді можуть бути задіяні для реалізації конкретної діяльності. Н. Карпенко сформував поняття «людський потенціал» та розуміє його як сукупність можливостей людини, які можуть бути застосовані для досягнення цілей, що несуть індивідуальне або суспільне значення. Ці можливості пов'язані із рівнем мотивації, прагненням до самореалізації та саморозвитку для забезпеченням необхідних умов якісного життя [6, с. 44]. Розвиток людського потенціалу відбувається відповідно до економічних та політичних змін в суспільстві, що насамперед сприяють розширенню можливостей людини. Принципами розвитку людського потенціалу є висока продуктивність діяльності, забезпечення рівних можливостей для самореалізації, передбачення стійкого розвитку для всіх поколінь, постійне розширення можливостей [12].

Людський потенціал найбільше проявляється у творчій діяльності, що становлять собою творчий потенціал людини. Перш ніж визначити сутність поняття «творчий потенціал», необхідно з'ясувати сутність поняття «творчість».

І. Біла визначає поняття «творчість» як процес діяльності, що передбачає створення нових матеріальних або духовних об'єктів, які задовольняють індивідуальні чи суспільні потреби» [1, с. 5].

Науковці М. Ярославцева, Т. Март'янова, К. Сердюк і К. Тарасова сформували поняття «творчість» як діяльність, що передбачає виникненню чогось нового, спираючись на здобутий досвід [19, с. 1278]. Становлення людини, як творчої особистості, на думку науковців, пов'язане насамперед саме із процесом формування нових знань чи створення нових предметів, але одночасно ґрунтуючись на попередньому досвіді.

С. Гончаренко зазначив, що розвиток творчості є підґрунтям успішного розвитку

культурної сфери суспільства, що найбільше впливає на розвиток та виховання молодого покоління. Погоджуючись із вищезазначеними науковцями, що необхідно звертати особливу увагу на формування у дитини загальних та спеціальних компетентностей, на підтримку мотивації до певної діяльності, на індивідуальний підхід під час виконання творчих завдань, на самокритику та само оцінювання своєї роботи.

Отже, творчістю є процес, що передбачає реалізації здібностей, зокрема творчих, для вирішення нових завдань та передбачає практичне застосування здобутих знань. Крім того, активність особистості є головною умовою для розвитку творчості. Саме від активності, мотивації найбільше залежить рівень творчості особистості.

Складовими творчості є здібності та задатки людини, які вона розвиває відповідно до своїх можливостей, нахилів, інтересів та потреб. Науковий світ перегнаний, ми також погоджуємось з цією думкою, що кожна людина народжується із певною сукупністю задатків. Людина сама обирає, або її підштовхують для вибору, які із задатків розвивати більше та якісніше, адже від цього залежить досягнення успіхів у конкретній діяльності.

Нам імпонують думки науковців О. Мелентьєва та Н. Карпенко, які зазначили, що не потрібно плутати задатки та здібності, зокрема об'єднувати їх одним значенням. Адже задатки є генетичними передумовами для формування та розвитку здібностей [11, с. 35; 6, с. 64]. Наприклад, задатком може бути музичний слух, який проявляється в дитинстві. Якщо людина буде його розвивати, то можна говорити, що вона має здібності до музики. Тобто людина протягом усього життя розвиває свої задатки, які їй необхідні для виконання певної діяльності у будь-якій сфері.

Щодо здібностей можна говорити про усвідомлення розвитку задатків не тільки для саморозвитку, а й для самоствердження, особистісного зростання особистості

Здібності – це індивідуальні та водночас універсальні можливості людини, тобто вже розвинуті задатки, що дозволяють успішно виконувати конкретну діяльність.

Підтримуємо думку М. Ярославцевої щодо здібностей: індивідуально-психологічні особливості людини, які проявляються в конкретній діяльності і є необхідною умовою

досягнення успішних результатів. Від розвитку здібностей залежить не тільки результат діяльності, а й сам процес виконання роботи. Швидкість виконання роботи, глибина розуміння необхідних кроків, передбачення результатів, відповідальність за процес та його результат, усвідомлена міцність оволодіння знаннями, уміннями та навичками для генерації нового [19, с. 1278]. Індивідуально-психологічні здібності особистості під час творчої діяльності демонструють оригінальний підхід до виконання традиційних завдань, творче мислення, уяву та фантазію, що передбачають розкриття саме творчих здібностей.

Отже, здібності та задатки є складовими елементами творчості, що у процесі цілеспрямованого розвитку та розширення можливостей спрямовуються на формування творчої особистості, яка готова до творчої діяльності. Творча особистість повинна володіти низкою якостей, які демонструють готовність та реальні можливості до творчої діяльності, серед яких рішучість та цілеспрямованість, «уміння читати поміж рядків» та «бачити крізь стіни», готовність до помилок, адекватна самооцінка [8]. Тобто творча особистість уміє застосовувати свої творчі здібності та розвивати свій творчий потенціал.

Ми переконані, що творчий потенціал є цілеспрямованою та системотворчою якістю людини, як суб'єкта творчої діяльності, самореалізації та саморозвитку.

Рівень розвитку творчого потенціалу пов'язаний із залученням особистості до певної діяльності, а якісна інтенсивність розвитку залежить від рівня творчого спрямування змісту діяльності. Головним мотивом реалізації творчого потенціалу особистості вважаємо позитивне ставлення до навколишньої дійсності та самого себе.

Г. Піхтовніков під поняття «творчий потенціал» розуміє сукупність реальних можливостей та здібностей, що визначають рівень особистісного розвитку особистості [14]. Творчий потенціал передбачає наявність особистісних якостей, що забезпечують розвиток особистості через створення нових предметів, що мають духовне і матеріальне значення для суспільства [4, с. 1279].

Розкриття сутності творчості, творчого потенціалу дозволило визначити єдність природних та соціальних ресурсів людини (її природні задатки, сформовані та розвинуті здібності), що у тісній взаємодії забезпечують

творчу самореалізацію та саморозвиток особистості. Отже, творчий потенціал – це сукупність здібностей, умінь та навичок, а також особистісних якостей, що у процесі творчої діяльності сприяють самоствердженню, самореалізації та саморозвитку особистості.

Оскільки розвиток творчого потенціалу особистості достатньо досліджена, зупинимось на розвитку творчого потенціалу особистості дитини. Саме як педагогічну проблему розвитку творчого потенціалу дитини, ми розуміємо необхідність у піднесення її активності, формування усвідомленого ставлення до творчої діяльності, творчої самореалізації відповідно до своїх здібностей, мотивів та можливостей. Розвиток творчого потенціалу дитини передбачає безперервний процес під час здобуття освіти. Проте успішність розвитку творчого потенціалу дитини залежить від правильно обраних методів, прийомів та форм навчання педагогом. Тому професійна підготовка майбутніх педагогів повинна спиратися на виявлення творчих здібностей дитини, їх розвиток та подальша реалізація творчого потенціалу.

Творчий потенціал особистості дітей як сукупність мотивації та здібностей дозволяють успішно вирішувати проблемні, пошукові завдання, виконувати творчу, дослідницьку діяльність. Розвиток творчого потенціалу особистості дітей під час освітнього процесу потребує забезпечення необхідних умов: гуманістична спрямованість, реалізація особистісно-зорієнтованого підходу; використання різних форм роботи; передбачення постійної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу; здійснення педагогічного контролю саморозвитку дитини тощо [7].

Творчий потенціал особистості дітей визначаємо як систему особистісних здібностей дітей, що дозволяють конструктивно здійснювати творчу діяльність, що передбачає соціальне значення, а також потребу самореалізовуватися та саморозвиватися. Професійна діяльність педагога зумовлює необхідність застосовувати весь арсенал своїх творчих здібностей для розкриття творчого потенціалу дітей. Тому професійна підготовка майбутніх педагогів повинна бути спрямована на формування готовності до розвитку творчого потенціалу дітей. Сучасна професійна підготовка майбутніх педагогів є «найважливішим

завданням вищої школи, що покликана підготувати педагога «нового типу», здатного до оперативної, ефективної та креативної реалізації професійних завдань, професійного саморозвитку та самоактуалізації протягом життя» [15, с. 196].

Оскільки в сучасних закладах освіти здобувають освіту всі діти, зокрема діти з особливими освітніми потребами, професійна підготовка майбутніх педагогів повинна враховувати теоретичну та практичну підготовку до роботи з усім дітьми, незалежно від їх фізичних, розумових чи психічних особливостей. Для цього вважаємо за необхідне включення обов'язкових освітніх програм щодо інклюзивного навчання, де майбутні педагоги зможуть навчитися з розумінням ставитись до потреб дітей та бачити їх позитивні якості, опанувати методики і технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, усвідомити потребу у взаємодії педагогічних працівників із батьками дитини, реабілітаційними центрами тощо. Важливо звернути увагу, що діти з особливими освітніми потребами переважно мають творчі здібності. Тому майбутні педагоги повинні з усвідомленням ставитись до розвитку творчого потенціалу дітей.

У системі професійної підготовки майбутніх педагогів для розвитку творчого потенціалу дітей вважаємо доречним визначити такі етапи:

1. Виявлення творчих здібностей. На цьому етапі майбутні педагоги повинні опанувати теоретичний матеріал щодо типології здібностей, а також практичні методики для діагностики творчих здібностей.

2. Розвиток творчого потенціалу дітей. Майбутній педагог повинен опанувати методиками розвитку творчих здібностей, розробляти індивідуальні програми розвитку творчого потенціалу кожної дитини, зокрема з особливими освітніми потребами.

3. Контроль за індивідуальним розвитком творчого потенціалу дитини. Потреба у розробці плану щодо здійснення контролю творчого потенціалу дітей для здійснення можливих корективів, зауважень чи допомоги.

4. Проходження педагогічної практики. Майбутні педагоги повинні закріпити здобуті знання та навички під час проходження педагогічної практики, де спробують виявити дитину з творчими здібностями та спробувати розвинути її творчий потенціал.

Під час педагогічної практики реалізуються такі завдання освіти як: «формування потреби в педагогічній самоосвіті; виховання інтересу й любові до професії; поглиблення, збагачення та закріплення знань у процесі розв'язання педагогічних завдань; формування та розвиток професійних умінь та навичок; вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності» [16, с. 5].

Отже, під час професійної підготовки майбутніх педагогів повинні сформуватися професійні якості, що дозволять здійснити розвиток творчого потенціалу особистості дитини: розуміння науково-педагогічних законів; усвідомлення психофізіологічних індивідуальних особливостей дітей [13]; формування у майбутніх педагогів цілісне уявлення про особливості та завдання інклюзивної освіти; здійснення особистісно-орієнтовного підходу у процесі навчання та виховання дітей під час проходження практики; опанування методами взаємодії із батьками дітей з особливими освітніми потребами, або з особами що їх замінюють, формування навичок диференційованого викладання та оцінювання в умовах інклюзивного навчання [2, с. 4]; вивчення методології виявлення та розвитку творчих здібностей; практичне застосування активних методів навчання та виховання, зокрема пошукового та творчого характеру; розвиток критичного мислення, фантазії та уяви; формування здібностей будувати причинно-наслідкові та логічні зв'язки; розширення світогляду та поглиблення знань про професійну діяльність тощо.

Спираючись на власний професійний досвід, майбутнім педагогам під час

професійної підготовки доречно опанувати продуктивні шляхи розвитку творчого потенціалу дитини, зокрема під час вирішення проблемно-пошукових завдань, дослідницьких робіт, індивідуальних творчих робіт, під час участі у творчих проєктах, конкурсах та олімпіадах тощо. Головним ключем до розвитку творчого потенціалу дитини є поступове навантаження, підтримка мотивації, формування в дітей віри в свої сили, зокрема діти з особливими освітніми потребами.

Висновки. Отже, розвиток творчого потенціалу особистості передбачає не лише розвиток творчих здібностей, а й формування особистості, яка через саморозвиток та самопізнання самостверджується. Розвиток творчого потенціалу дитини у системі професійної підготовки майбутніх педагогів – цілеспрямований освітній процес, що спрямований на опанування професійних та спеціальних знань та навичок, які необхідні для майбутньої діяльності для виявлення та розвитку творчого потенціалу дітей. Професійна підготовка майбутніх педагогів передбачає: урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, зокрема дітей з особливими освітніми потребами; формування толерантних та гуманних якостей; акцентування на перевагах та позитивних якостях дитини; навички складання індивідуальних програм навчання з урахуванням обмежених потреб дітей; опанування інноваційною методологією та технологіями виявлення та розвитку творчих здібностей дітей; усвідомлення, що кожна дитина – неповторна особистість із власним творчим потенціалом, який потрібно розвивати.

International scientific and practical conference (January 27-29, 2021). – Toronto, Canada, 2021. – P. 1277–1283. – URL : <https://cutt.ly/SUtlR5d> (дата звернення: 28.11.2021)

5. Енциклопедичний словник з державного управління [Електронний ресурс] / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с. – Режим доступу : http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bfb-ead7f286d5dd.pdf (дата звернення: 28.11.2021р.)

6. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посібник / Н. А. Карпенко. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.

7. Коптіла Ю. М. Розвиток творчої особистості учня в сучасному освітньому просторі

Список використаних джерел

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості [Електронний ресурс] / І. М. Біла. – Київ : Фенікс, 2014. – 137 с. – Режим доступу : <https://cutt.ly/1UQkTPH> (дата звернення: 27.11.2021 р.)
2. Будник О. Б. Інклюзивна освіта : навч. посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2015. – 152 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 [Електронний ресурс] / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с. – Режим доступу : <https://goo.su/bhmP> (дата звернення: 27.11.2021)
4. Взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти з питань розвитку творчого потенціалу дитини [Електронний ресурс] / М. Ярославцева, Т. Март'янова, К. Сердюк, К. Тарасова // World science: problems, prospects and innovations : The 5th

закладу загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / Ю. М. Коптіла // Народна освіта. – 2019. – Вип. 2. – С. 6. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5810 (дата звернення: 28.11.2021)

8. Ліхницька Л. М. Проблема педагогічної творчості вчителя у контексті винахідництва та новаторства / Л. М. Ліхницька // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листоп. 2015 р.) / Вінниця, держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського, Ін-т педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 132–137.

9. Луніна В. Ю. Розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах центру освітніх інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Ю. Луніна ; Держ. вищ. навч. заклад «Університет менеджменту освіти» Нац. акад. пед. наук України. – Київ, 2016. – 336 с. – Режим доступу : http://pnpu.edu.ua/ua/text/disert/disert_lunina.pdf (дата звернення: 28.11.2021)

10. Мартинюк І. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості. Психологія і педагогіка життєтворчості / І. О. Мартинюк. – Київ, 1996. – 792 с.

11. Мелентьев О. Б. Методика організації творчої діяльності учнів : навч. посіб. / О. Б. Мелентьев. – Умань : АЛІМІ, 2013. – 156 с.

12. Національна Доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального залучення». United Nations Development Programme in Ukrain. – Київ : КІС, 2011. – 123 с.

13. Орищенко В. Г. Основи стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти : монографія / В. Г. Орищенко. – Київ : Генеза, 2002.

14. Пихтовников Г. Л. Творческий потенциал молодого рабочего (Состояние и пути реализации в производственном коллективе) : дис. ... канд. филос. наук / Г. Л. Пихтовников. – М., 1989. – 175 с.

15. Харківська А. А. Підготовка майбутніх педагогів в умовах цифрового освітнього простору закладу вищої освіти / А. А. Харківська // Наукові розробки, передові технології, інновації : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 06-08 жовт. 2020 р., м. Прага. – Прага, 2020. – С. 195–197. – Режим доступу : <https://goo.su/bpo3> (дата звернення: 28.11.2021)

16. Харківська А. А. Комунікативна толерантність як необхідний складник педагогічної практики майбутніх вихователів ЗДО / А. А. Харківська // *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. – 2020. – 6 с. – Режим доступу : <https://goo.su/b5ad> (дата звернення: 28.11.2021)

17. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед.

наук : 13.00.04 / С. В. Хмельковська ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 221 с.

18. Черноус В. П. Реалізація творчого потенціалу особистості майбутнього педагога в процесі професійної підготовки / В. П. Черноус // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2021. – № 75. – С. 143–147.

19. Взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти з питань розвитку творчого потенціалу дитини / М. І. Ярославцева, Т. О. Март'янова, К. С. Сердюк, К. М. Тарасова // World science: problems, prospects and innovations : The 5th International scientific and practical conference (January 27-29, 2021). – Toronto, 2021. – P. 1277–1283.

20. Black J. A Dictionary of Economics / J. Black. – 2nd ed. – New York : Oxford University Press, 2003. – 523 p.

References

1. Bila, IM 2014, *Psykhohohiia dytiachoi tvorchosti* [Psychology of children's creativity], Feniks, Kyiv, viewed 27 November 2021, <<https://cutt.ly/1UQkTPH>>.

2. Budnyk, OB 2015, *Inklyuzyvna osvita* [Inclusive education], Vydavets Kushnir H. M., Ivano-Frankivsk.

3. Busel, VT (ed.) 2005, *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language], Perun, Kyiv, Irpin, viewed 27 November 2021, <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000728%5F10>.

4. Iaroslavtseva, M, Martianova, T, Serdiuk, K & Tarasova, K 2021, 'Vzaiemodiia sim'i ta zakladu doshkilnoi osvity z pytan rozvytku tvorchoho potentsialu dytyny' [Interaction of the family and the preschool institution on the development of the child's creative potential], *World science: problems, prospects and innovations.*, Toronto, Canada, pp. 1277-1283, viewed 28 November 2021, <<https://cutt.ly/SUtlR5d>>.

5. Surmin, YuP, Bakumenko, VD, Mykhnenko, AM (comp.) 2010, *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia* [Encyclopedic Dictionary of Public Administration], Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia, Feniks, Kyiv, viewed 28 November 2021, <http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bfb-ead7f286d5dd.pdf>.

6. Karpenko, NA 2016, *Psykhohohiia tvorchosti* [Psychology of creativity], Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, Lviv.

7. Koptila, YuM 2019, 'Rozvytok tvorchoi osobystosti uchnia v suchasnomu osvitnomu prostori zakladu zahalnoi serednoi osvity' [Development of the student's creative personality in the modern educational space of a general secondary education institution], *Narodna osvita* [Public education], Pedahohichna

nauka, iss. 2 (38), pp. 6, Feniks, Kyiv, viewed 28 November 2021, <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5810>.

8. Likhitska, LM 2015, 'Problema pedahohichnoi tvorchosti vchytelia u konteksti vynakhidnytstva ta novatorstva' [The problem of pedagogical creativity of teachers in the context of invention and innovation], *Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity* [Current problems of forming a creative personality of a teacher in the context of continuity of preschool and primary education], Vinnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, instytut pedahohiky, psykholohii i mystetstv, Nilan – LTD, Vinnitsia, pp. 132-137.

9. Lunina, VYu 2016, 'Rozvytok tvorchoho potentsialu vchytelia v umovakh tsentru osvitnikh innovatsii instytutu' pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Development of creative potential of a teacher in the conditions of the center of educational innovations of the institute of postgraduate pedagogical education], Kand.ped.n. thesis, Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad Universytet menedzhmentu osvity Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv, viewed 28 November 2021, <http://pnpu.edu.ua/ua/text/disert/disert_lunina.pdf>.

10. Martyniuk, IO 1996, *Tvorchyi potentsial i samorealizatsiia osobystosti* [Creative potential and self-realization of the individual], Kyiv.

11. Melentiev, OB 2013, *Metodyka orhanizatsii tvorchoi diialnosti uchniv* [Methods of organizing creative activities of students], ALMI, Uman.

12. *Natsionalna Dopovid pro liudskiy rozvytok 2011 roku «Ukraina: na shliakhu do sotsialnoho zaluchennia»*. United Nations Development Programme in Ukraineiu 2011, [National Human Development Report 2011 "Ukraine: Towards Social Inclusion"].

13. Oryshchenko, VH 2002, *Osnovy standartyzatsii i humanizatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity* [Fundamentals of standardization and humanization of higher pedagogical education], Heneza, Kyiv.

14. Pihovnikov, GL 1989, 'Tvorcheskij potencial molodogo rabochego (Sostojanie i puti realizatsii v proizvodstvennom kollektive)', [Creative potential of a young worker (Status and ways of realization in the production team)], Kand.filos.n. thesis, Moskva.

15. Kharkivska, AA 2020, 'Pidhotovka maibutnikh pedahohiv v umovakh tsyfrovoho osvitnoho prostoru zakladu vyshchoi osvity', [Training of future teachers in the digital educational space of higher education], *Naukovi rozrobky, peredovi tekhnolohii, innovatsii* [Scientific developments, advanced technologies, innovations], Nemoros s.r.o., Praha, pp. 195-197, viewed 28 November 2021, <https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=HeolsogAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=HeolsogAAAAJ:YohjEiUPhakC>.

16. Kharkivska, AA 2020, 'Komunikatyvna tolerantnist yak neobkhdnyi skladnyk pedahohichnoi praktyky maibutnikh vykhovateliv ZDO' [Communicative tolerance as a necessary component of pedagogical practice of future educators]', *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*, viewed 28 November 2021, <https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=HeolsogAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=HeolsogAAAAJ:QYdC8u9Cj1oC>.

17. Khmelkovska, SV 2005, 'Formuvannia tvorchoho potentsialu maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi fakhovoi pidhotovky' [Formation of creative potential of future foreign language teachers in the process of professional training], Kand.ped.n. thesis, Khersonskyi derzhavnyi universyte, Kherson.

18. Chornous, VP 2021, 'Realizatsiia tvorchoho potentsialu osobystosti maibutnoho pedahoha v protsesi profesiinoi pidhotovky', [Realization of creative potential of the future teacher's personality in the process of professional training], *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools], no. 75, pp 143-147.

19. Yaroslavtseva, MI, Martianova, TO, Serdiuk, KS & Tarasova, KM 2021, 'Vzaiemodiia simi ta zakladu doshkilnoi osvity z pytan rozvytku tvorchoho potentsialu dytyny' [Interaction of the family and the preschool institution on the development of the child's creative potential], *World science: problems, prospects and innovations*, Toronto, pp. 1277-1283.

20. Black, JA 2003, *Dictionary of Economics*, 2nd edn, Oxford University Press, New York.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2021 р.